

набув. Тут юридичне значення має зв'язок між набуттям відповідача і шкодою позивача. У зобов'язанні з безпідставного збагачення не можна не рахуватися з ситуацією, коли відповідач набуває, у позивача виникає шкода, але набуття відбувається не за рахунок майна позивача, а когось іншого; тут немає підстав для застосування статті, що нею регулюються зобов'язання з безпідставного набуття (збереження) майна. Тому потерпіла особа, подаючи позов, має легітимувати себе у якості позивача шляхом доведення того факту, що між набуттям відповідача та його шкодою існує взаємозв'язок. У деліктному зобов'язанні позивач зобов'язаний довести той факт, що шкода заподіяна діями відповідача.

Таким чином, і у цьому аспекті важко говорити про якісь переваги позивача за кондикційним позовом.

По-друге, у позові з безпідставного набуття (збереження) майна, на відміну від деліктного позову, юридичного значення набуває факт майнової вигоди на боці відповідача. Процес доведення наявності такої вигоди виглядає таким чином: позивач при обґрунтуванні своїх вимог може (і повинен) посилатися лише на те, яку вигоду міг або мав отримати відповідач, тому що розміру дійсно отриманої вигоди позивач знати не може. Але обсяг стягнення за даним зобов'язанням визначається в залежності від реального набуття відповідача, а не від того, що він міг би отримати. Тому відповідач, з метою зменшення розміру вимог позивача, повинен посилатися на те, що дійсний розмір менше того, що він міг би отримати.

Таким чином, у доведенні об'єктивної сторони складу безпідставного набуття або збереження майна мають приймати участь як позивач, так і відповідач.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Нор В.Т. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц. - Львов: Випа пікола, Издательство при Львовском государственном университете, 1974.
2. Тархов В.А. Ответственность по советскому гражданскому праву. - Саратов: Издательство Саратовского ун-та, 1973.
3. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. - Одеса: Юридична література, 2003.
4. Шампов А.А. Обязательства из неосновательного приобретения или сбережения имущества: Учебное пособие. - Саратов: Издательство Саратовского ун-та, 1975.

УДК 347.22-053.6

*С.Я. Ременяк*

### МАЛОЛІТНІ І НЕПОВНОЛІТНІ ЯК УЧАСНИКИ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

Упродовж свого життя особа набуває низку майнових і немайнових прав, цінність яких полягає в їх здійсненні. А здійснення суб'єктивних цивільних прав це процес реалізації уповноваженою особою всіх повноважень, що належать

до змісту конкретного суб'єктивного права, для досягнення певного результату. Здійснення цивільних прав можливе при наявності таких умов:

- 1) особа повинна бути наділена певною правоздатністю;
- 2) особа повинна бути наділена необхідним обсягом дієздатності [1, 87].

Малолітні і неповнолітні особи, як і всі інші громадяни нашої держави, відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦК України є учасниками цивільних відносин, тобто вони наділені цивільною правосуб'єктністю. Цивільна правосуб'єктність як передумова участі малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільних правовідносинах і цивільному обороті (активна правосуб'єктність) включає в себе здатність мати цивільні права та обов'язки (правоздатність) (ч. 1 ст. 25 ЦК України), а також здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їхнього невиконання (дієздатність) (абзац 2 ч. 1 ст. 30 ЦК України).

З іншого боку, правосуб'єктність як умова наділення цивільними правами і обов'язками є іншим виразом поняття правоздатності. В цьому, більш вузькому розумінні, вона виступає як пасивна правосуб'єктність. Але для активної участі в цивільному обороті поряд з правоздатністю потрібне приєднання до останньої дієздатності самого суб'єкта чи іншої особи – обов'язкового представника (батьків, усиновлювачів чи опікунів).

Для того, щоб зрозуміти, якою мірою положення Конституції України та Цивільного кодексу України стосуються майнових прав малолітніх і неповнолітніх осіб, необхідно проаналізувати найважливіші сторони змісту правоздатності.

У ЦК України зазначається, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає в момент її народження (ч. 2 ст. 25) і припиняється у момент її смерті (ч. 4 ст. 25). Але у ч. 3 ст. 25 ЦК України також зазначено, що у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку.

У ч. 3 ст. 26 ЦК України зазначено, що фізична особа здатна мати усі майнові права, що встановлені цим Кодексом, іншим законом. Відповідно до цієї норми можна виділити такі майнові права, якими наділені малолітні та неповнолітні як учасники цивільних відносин вже від народження:

1. Мати майно в приватній власності.
2. Мати право користуватися житловими приміщеннями та іншим майном.
3. Мати спадкові права.
4. Мати суб'єктивні права на об'єкти інтелектуальної власності.
5. Вчиняти різного роду правочини, які не виходять за межі дрібних побутових (бути учасниками договірних відносин).
6. Мати інші майнові права і обов'язки.

Наведені елементи правоздатності малолітніх і неповнолітніх осіб не вичерпують, звичайно, всього змісту цієї правової категорії.

Поняття правоздатності включає в себе здатність мати не лише права, але й

відповідні обов'язки. Тому, говорячи про те чи інше право малолітніх і неповнолітніх осіб як суб'єктів цивільного права, потрібно враховувати і здатність цих осіб мати певні обов'язки.

З поняттям правоздатності тісно пов'язане й поняття дієздатності. Воно має особливе значення для малолітніх і неповнолітніх осіб, оскільки наділення правом та його реалізація, а також можливість нести відповідальність за цивільне правопорушення, залежить від віку учасника цивільних правовідносин.

Порядок регулювання майнових відносин за участю малолітніх і неповнолітніх осіб будується з урахуванням того, що реалізація їхніх майнових прав здійснюється:

- 1) самостійними діями самих малолітніх і неповнолітніх осіб;
- 2) діями неповнолітніх осіб, які вчиняються з дозволу їхніх батьків (усиновлювачів) або піклувальника, чи самими батьками (усиновлювачами) або піклувальником.

Я. Р. Веберс називає, крім цього, і дії, які неповнолітні особи не можуть здійснювати ні самостійно, ні з допомогою батьків (усиновлювачів) чи піклувальника. Серед них він називає договір поруки, договір підряду, коли підрядником виступає неповнолітній [2, 152-156]. В принципі, такий підхід дійсно висвітлює деякі особливості правового статусу неповнолітніх осіб у правовій сфері. Разом з тим, дії, які неповнолітні особи не мають права здійснювати ні самостійно, ні з дозволу батьків (усиновлювачів) або піклувальника, не входять в обсяг їхньої дієздатності, тобто дієздатність, як відомо, уявляється як здатність до здійснення тих чи інших дій.

Наділення цивільною дієздатністю є однією з основних соціальних і юридичних властивостей, які характеризують особистість у правовому суспільстві. Вона включає в себе наявність у суб'єкта волі та свідомості, достатніх для здійснення розумної, свідомої діяльності, а також здатності усвідомлювати значення і наслідки вчинених ними дій. Можливість нести відповідальність за вчинене правопорушення (деліктоздатність) відноситься до дієздатності, оскільки є здатністю до набуття обов'язків певного виду. Ця дієздатність виникає у особи з досягненням нею 14-річного віку (ч. 1 ст. 33 ЦК України; ч. 1 ст. 1179 ЦК України).

В повному обсязі цивільна дієздатність виникає з настанням повноліття, тобто після досягнення 18 років, за винятками, встановленими законом.

За загальним правилом, малолітня особа має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Всі інші правочини від імені малолітніх вчиняють їхні батьки, усиновлювачі чи опікун.

Крім цього, виходячи із ч. 1 ст. 31 ЦК України, якщо правочин буде вчинено малолітньою особою, крім тих, які зазначені у цій статті, і при цьому не буде згодом схвалений її батьками (усиновлювачами) або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном, він є нікчемним (ч. 2 ст. 221 ЦК України). Тобто визнан-

ня такого правочину недійсним в судовому порядку не вимагається, а достатньо лише послатися на вік однієї із сторін. При цьому кожна із сторін за таким правочином зобов'язана повернути іншій стороні все отримане згідно з правочином, а при неможливості повернути отримане в натурі – відшкодувати вартість у грошовому виразі. Таким чином, малолітня особа отримує назад все те, що нею було виконано, чи грошову компенсацію. Разом з тим, дієздатна сторона зобов'язана відшкодувати частково дієздатному понесені ним витрати, втрату чи ушкодження його майна (так звану пряму шкоду), якщо дієздатний контрагент знав чи повинен був знати про недієздатність іншого учасника правочину. В іншому випадку майнові наслідки визнання такого правочину недійсним обмежуються поверненням обох сторін у попередній стан.

Неповнолітні особи вчиняють правочини, передбачені ч. 1 ст. 32 ЦК України, самостійно. Але на вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника. Це зовсім не означає, що вони перестають бути повноправними суб'єктами цивільного права. Права, які належать неповнолітній особі, не переходять до її законних представників, останні лише контролюють дії неповнолітньої особи в її ж інтересах. Крім цього, захист майнових прав та інтересів забезпечується також і нотаріусом, оскільки батьки й самі можуть припуститися помилки, даючи письмову згоду. Всі ці юридичні дії спрямовані на захист майнових прав та інтересів неповнолітньої особи, адже мова йде про майно, яке має високу вартість. Зазначимо, що в римському праві майно, набуте дітьми, автоматично ставало власністю батька. Діти не мали права від свого імені здійснювати цивільно-правові угоди, бути власниками майна і в цьому наближалися до становища рабів [3, 290].

Як було зазначено раніше, представниками малолітніх і неповнолітніх осіб, крім батьків і усиновлювачів, можуть бути і опікун та піклувальник. Обов'язки батьків, усиновлювачів, опікуна або піклувальника регулюються нормами Цивільного та Сімейного кодексів України, а також Правилами опіки та піклування. Їхні обов'язки не обмежуються представництвом при вчиненні правочинів та охоплюють низку прав і обов'язків, пов'язаних з вихованням малолітніх і неповнолітніх осіб, із здійсненням прав і виконанням обов'язків неповнолітніми.

Неповнолітні особи мають право вчиняти дрібні побутові правочини, розпоряджатися своїм заробітком чи стипендією, здійснювати свої авторські та винахідницькі права. При наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами, або позбавити її цього права (абзац 1 ч. 5 ст. 32 ЦК України).

В цивільно-правовій науці вже довгий час ведеться дискусія щодо заповідальної спроможності неповнолітніх осіб. По суті, спір точиться навколо одного виду майна – заробітної плати чи стипендії, якими неповнолітні особи (ті, що не набули дієздатності в повному обсязі, наприклад, у зв'язку зі вступом у шлюб), як

уже було зазначено, розпоряджаються самостійно. Деякі вчені відмовляють таким особам у праві заповідати. Так, В.І. Сербровський вважав, що ці особи не можуть заповідати майно у зв'язку з тим, що вони мають право самостійно використовувати отриманий ними заробіток "із метою споживання", а заповіт не має такої мети [4, 99].

Інші, навпаки, не бачать для цього жодних перепон [5, 148; 6, 11]. Остання позиція, на наш погляд, є більш раціональною. Дійсно, заповіт являє собою розпорядження на випадок смерті, яке носить суто особистісний характер і не потребує згоди чи дозволу інших осіб, більше того, забороняється будь-який вплив на волю і свідомість заповідача. Для вчинення цього правочину потрібна воля лише однієї особи – самого заповідача. Виходячи з цього, неповнолітня особа не може заповідати належні їй на праві власності будинок або квартиру, так як подібні правочини потребують згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

Виникає ще одне питання щодо повноважень неповнолітніх осіб з приводу розпорядження своїм заробітком чи стипендією (пункт 1 ч. 1 ст. 32 ЦК України). Раніше цивілістами висловлювалась думка, що ці особи мають право розпоряджатися саме грошовими засобами, а не речами, які були придбані за рахунок цих засобів [7, 97]. У сучасній юридичній літературі підкреслюється невиправданість такого вузького підходу [8, 24].

У зв'язку з цим було запропоновано поширити права неповнолітніх осіб з приводу розпорядження майном також на речі, які були ними придбані за рахунок їхньої заробітної плати чи стипендії. Це абсолютно справедливо. Якщо неповнолітня особа може самостійно вирішити питання про придбання тієї чи іншої речі, то чому вона повинна бути обмежена в праві, наприклад, продати цю річ.

Отже, відповідно до чинного законодавства, фізична особа наділена визначеною законом правоздатністю, яка виникає з моменту її народження і закінчується її смертю. Разом з тим, є група майнових прав, якими особа може скористатися лише після досягнення певного віку. Це пов'язується із тим, що для здійснення таких майнових прав особа повинна бути наділена певним об'ємом дієздатності, який повинен відповідати фізичним та психічним особливостям особи, а саме: здатності вчиняти розумні вчинки, усвідомлювати їх значення і нести відповідальність за наслідки.

Цивільне законодавство також передбачає можливість надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності у випадках, визначених законом. Все це говорить про те, що законодавець розглядає неповнолітню особу як учасника цивільних правовідносин, даючи можливість активно включатися в сферу цивільного обороту для реалізації своїх майнових прав, інтересів та задоволення потреб.

**ЛІТЕРАТУРА**

1. Зелінський А.М. Здійснення і захист цивільних прав // Цивільне право України: Павч. посіб. / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін.; За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Наукова думка: Прецедент, 2004. – 448с.
2. Веберс Я. Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. – Рига: Зинатне, 1976. – 231 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: Юріком Інтер, 2003. – 512 с.
4. Серебровский В.И. Очерки советского наследственного права // Избранные труды. – М.: Статут, 1997. – 567 с.
5. Антимонов Б.С., Граве К.А. Советское наследственное право. – М.: Госюриздат, 1955. – 262 с.
6. Кузнецова Л.Г., Шевченко Я.Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. – М.: Юрид. лит., 1968. – 136 с.
7. Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах. [Для юрид. вузов]. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1958. – 511с.
8. Ромовська З.В. Цивільна дієздатність громадянина (фізичної особи) (до розроблення нового Цивільного кодексу) // Право України. 1995. № 2. С.24-26.

УДК 343.24(73)

**Є.Ю. Полявський****ЦІЛІ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ США**

Федеральне законодавство США регламентує цілі кримінального покарання у частині 4 § 3521 Зводу законів США. Ті самі цілі традиційно виділяються в американській юридичній літературі [1]:

- утримання навколишніх від здійснення злочинів у подальшому (загальна превенція);
- захист суспільства від нових зазіхань з боку засудженого;
- забезпечення засудженому можливості набуття освіти, професійного навчання, медичної допомоги та інших засобів виправного впливу;
- забезпечити жертві злочину одержання компенсації за шкоду, заподіяну злочином [2].

На думку А. Раппопорта, цілі покарання більшою мірою не є основою, що визначає необхідність призначення покарання певного характеру, а покликані «виправдати» застосування даного покарання перед лицем суспільства [3]. Тобто, крізь призму цілей покарання пояснюється існуюча в державі політика у сфері призначення покарання, дається відповідь на запитання: «чому покарання за певний злочин саме таке, а не більш м'яке, чи навпаки».

У цілому ж можна виділити дві основні теорії цілей покарання, що знайшли розвиток у науці кримінального права США.

1. Утилітаризм. Даний підхід виправдує покарання, що є для суспільства корисним [4]. Покарання не може безпосередньо принести суспільству будь-яку матеріальну користь, тому в даному випадку під користю мається на увазі протидія злочинності, превенція. З іншого боку, застосування кримінальних покарань завдає суспільству матеріальні збитки, наприклад, необхідність витрат на реалізацію певних видів покарань. Тому корисний ефект послідовники утилітарного